

Ur *Fjärde Internationalen* 1.1991

Alain Tondeur

Den förrådada revolutionen — Trotskijs analys av Sovjetunionen

Varför faller regimer, som ansetts vara förstelnade och orubbliga, plötsligt samman likt ett korthus? Varför har en ideologi som förespråkar frihet, demokrati och jämlikhet, i stället frambringat ojämlikhet, privilegier, korruption, despotism och kvävt alla initiativ och all kreativitet? I mer än femtio år har Trotskijs analys av det stalinistiska Sovjetunionen tillhandahållit verktygen för att kunna besvara dessa frågor.

Utgångspunkten för Trotskijs analys är den slående motsättningen mellan Marx och Lenins projekt med en ny statsapparat, ”som är så beskaffad att den genast börjar dö bort...”,¹ och det projekt som byråkraterna senare skulle komma att kalla ”realsocialismen”.

Hur man än tolkar den nuvarande sovjetstatens natur, är en sak otvivelaktig: vid slutet av dess andra decennium är denna statsmakt varken död eller har ens börjat att ’dö bort’. Än värre är att den utvecklats till en tvångsapparat av hittills okänt slag. Byråkratin har inte bara låtit bli att försvinna genom att överlåta sin roll åt massorna, utan har blivit en okontrollerad makt, som dominerar befolkningen. Armén har heller inte ersatts av ett väpnat folk, utan har i stället givit liv åt en privilegierad officerskast, som är krönt med marskalkar, medan folket, ’diktaturens väpnade beskyddare’, nu är förbjudet att ha även icke-explosiva vapen.²

Analysen av byråkratin står från början i centrum för Trotskijs överväganden. Han konstaterar först, att sovjetbyråkratin är ”lik varje byråkrati”, och fortsätter:

Men den är också i vid bemärkelse annorlunda. Under ingen annan regim har byråkratin nått en sådan grad av självständighet gentemot den dominerande klassen. I det borgerliga samhället representerar byråkratin en besutten och utbildad klass intressen, vilken till sitt förfogande har medel till daglig kontroll av administrationens löpande affärer. Sovjetbyråkratin har höjt sig över en klass, som knappt kommit fram ur fattigdom och mörker och inte har några traditioner för att härska eller styra...³ I denna mening kan vi inte förneka att den är någonting mer än en byråkrati. Den är i ordets fulla bemärkelse sovjetsamhällets enda privilegierade och härskande skikt.

En annan skillnad är inte mindre viktig. Sovjetbyråkratin har exproprierat proletariatet politiskt för att genom sina egna metoder försvara de sociala erövringarna. Men det blotta faktum att den tillskansat sig den politiska makten i ett land där de huvudsakliga produktionsmedlen befinner sig i statens händer, skapar en ny och helt okänd relation mellan byråkratin och de rika i nationen. Produktionsmedlen tillhör staten. Men staten ’tillhör’ så att säga byråkratin.⁴

Trots detta, menar Trotskij, är byråkratin varken en ny härskande klass eller en klass av ”statskapitalister”. Likt en verklig social parasit i planhushållningens kropp tvingas den ”försvara statsegendomen som källa för sin makt och inkomst.” Än värre, till skillnad från en härskande klass:

Den döljer sin inkomst; den låtsas att den inte ens existerar som en speciell social grupp.⁵

¹ V.I. Lenin: *Staat und Revolution*, 1918, i: Werke, Bd. 25, Berlin 1981, s 415.

² L. Trotski: *Verrätene Revolution*, 1936, i: *Schriften*, Bd. 1, Hamburg 1988, s 743-744. Boken finns på svenska som *Den förrådada revolutionen*, René Coeckelberghs Partisanförlag AB, 1969. Citatet på s 42. I fortsättningen hänvisas till denna utgåva. [finns på marxistarkivet: [Den förrådada revolutionen](#)]

³ Trotskij talar här om arbetarklassen i det tsaristiska Ryssland.

⁴ *Den förrådada revolutionen*, a.a. s 179.

⁵ a.a. s 179-180.

Varifrån kommer byråkratin?

Medan han stödjer sig på Marx och Lenin visar Trotskij, att byråkratins fara oundvikligen hotar varje segerrik socialistisk revolution. Detta därför att arbetarstaten från början inte kan ha en "ren" proletär karaktär, den är delvis "borgerlig".

Även en socialistisk stat i Amerika, med den mest avancerade kapitalismen som bakgrund, skulle inte omedelbart kunna förse alla med allt de behöver och skulle därför vara tvingat att sporra var och en till att producera så mycket som möjligt. Uppgiften att stimulera faller under dessa omständigheter ganska naturligt på staten, som för sin del inte kan annat än, med vissa ändringar och lindringar, tillgripa den metod för arbetslönesättning som kapitalismen utarbetat.

Av detta följer:

Staten antar direkt och från första början en dubbel karaktär: socialistisk när den försvarar samhällets ägande av produktionsmedlen; borgerlig då distributionen av livsnödvändigheter sker enligt en kapitalistisk värdeomätare med de konsekvenser som följer därav... Arbetarstatens slutgiltiga utseende borde bestämmas av de skiftande förhållandena mellan dess borgerliga och socialistiska tendenser. Den senares triumf borde *ipso facto* betyda den slutgiltiga likvideringen av gendarmen – dvs statens upplösning i ett självstyrande samhälle.⁶

Utvecklingen gick åt ett annat håll i Sovjet; den byråkratiska gendarmen kvävde samhällets självförvaltning. Kommunismens ofrånkomliga resultat? Nej! Byråkratins seger under Stalins ledning är det konkreta resultatet av en konkret process, som utspelades i ett underutvecklat land. Trotskij analyserar denna process i detalj:

Röda Arméns demobilisering av fem miljoner spelade ingen liten roll i danandet av byråkratin. De segerrika befälhavarna skaffade sig ledande poster i de lokala sovjeterna, inom ekonomin och undervisningen, och de införde överallt den styresform som säkrat segern i inbördeskriget. På så sätt blev massorna på alla kanter gradvis undanskuffade från verkligt deltagande i ledningen av landet.

Reaktionen inom proletariatet förorsakade ett enormt svall av hopp och förtroende inom det småborgerliga lägret i städer och på landsbygd, som NEP väckt till nytt liv, och som växte sig djärvare och djärvare. Den unga byråkratin, som först hade uppstått som proletariatets ombud, började nu känna sig som medlare mellan klasserna. Dess självständighet ökade från månad till månad.

Den internationella situationen drev kraftigt på i samma riktning. Den sovjetiska byråkratin fick mer självförtroende, ju hårdare motgångar den internationella arbetarklassen drabbades av. Mellan dessa två företeelser fanns det inte bara ett kronologiskt, utan också ett orsaksmässigt samband, som verkade i två riktningar. Byråkratins ledare medverkade till proletariatets nederlag; nederlagen medverkade till byråkratins tillväxt.⁷

Byråkratins seger över det civila samhället kan för Trotskij emellertid endast leda till en instabil situation, som inte kan vara för evigt. Han förnekar inte att regimen "fört näringslivet ett rejält steg framåt" (han brännmärkte därvid de sociala kostnader som uppstod). Han frångående emellertid byråkratin någon som helst historisk mission eller progressiv roll. Faktiskt kom sig detta framsteg:

av förstäligheten av produktionsmedlen och planeringsprincipen, på intet sätt därför att byråkratin beslagtogs rätten att styra näringslivet. Tvärtom, byråkratin som system förvandlades till den värsta bromsklossen för landets tekniska och kulturella utveckling. Detta faktum kunde döljas under en viss tid därför att näringslivet under två årtionden kunde överta och tillägna sig produktionsteknik och organisation från de ledande kapitalistiska länderna. Denna period av övertagande och tilläggande överensstämde dessutom på sätt och vis med den byråkratiska stelbentheten, dvs med undertryckandet av alla initiativ och skapande krafter. Dock, ju mer näringslivet utvecklas, ju mer dess behov mångfaldigas, desto mer förvandlas det byråkratiska styret till ett outhärdligt hinder. Denna

⁶ a.a. s 43-44.

⁷ a.a. s 68-69.

allt starkare motsättning har lett till permanenta politiska konvulsioner, till systematisk utrotning av framstående skapande element på alla verksamhetsområden. På detta sätt... kommer byråkratin i oförsonlig motsättning till den fortsatta utvecklingens krav och behov. Det beror på att byråkratin inte är bärare av ett nytt, eget samhällssystem i vilket den spelar en nödvändig roll, utan den är en parasitär utväxt på arbetarstaten.⁸

Två hypoteser

I sin sammanfattning av analysen ställer Trotskij två hypoteser om framtiden:

Låt oss först anta att sovjetbyråkratin störtas av ett revolutionärt parti... Ett sådant parti skulle starta med att återupprätta demokratin i fackföreningarna och sovjeterna. Det skulle kunna och skulle vara tvingat att återinföra frihet för sovjetiska partier. Tillsammans med massorna och i spetsen för dessa skulle det genomföra en hänsynslös utrensning av statsapparaten. Det skulle avskaffa ranger och dekorationer, alla slags privilegier, och skulle inskränka bristen på jämlikhet i arbetsersättningar till vad som är livsnödvändigt för ekonomin och statsapparaten. Det skulle ge ungdomen fria möjligheter att tänka självständigt, lära sig, kritisera och växa. Det skulle införa djupgående förändringar i fördelningen av nationalinkomsten i överensstämmelse med arbetarnas och bonde-massornas intresse och vilja. Men vad egendomsförhållanden beträffar, skulle den nya makten inte behöva ta till revolutionära åtgärder... Efter den politiska revolutionen – dvs avsättandet av byråkratin – skulle proletariatet vara tvingat att i ekonomin införa en rad mycket viktiga reformer, men inte ytterligare en social revolution.

Om – för att ta en annan hypotes – ett borgerligt parti skulle störta den härskande sovjetkassen, skulle den finna inget litet antal färdiga tjänare bland de nuvarande byråkraterna, administratörerna, teknikerna, direktörerna, partisekreterarna och de övre kretsarna i allmänhet.⁹ En utrensning av statsapparaten skulle naturligtvis vara nödvändig även i detta fall. Men ett borgerligt återupprättande skulle förmodligen kräva mindre utrensningar än ett revolutionärt parti. Den nya maktens huvuduppgift skulle vara att återinföra privat ägande av produktionsmedlen. För det första skulle det vara nödvändigt att skapa betingelser för utvecklingen av starka bönder från svaga kolchoser och att omvandla de starka kolchoserna till produktionskooperativer efter borgerligt mönster – till jordbruksaktiebolag. På industrins område skulle avnationaliseringen börja med den lätta industrin och livsmedelssektorn. Planeringsprincipen skulle under övergångsperioden omvandlas till en serie kompromisser mellan statsmakt och privata 'korporationer' – och skulle söka potentiella ägare bland sovjetindustrins huvudledare, emigrerade f d ägare och utländska kapitalister. Trots att sovjetbyråkratins har gått långt för att återupprätta en borgerlighet, skulle den nya regimen tvingas införa i egendomsformerna och industrimetoderna inte en reform utan en social revolution.¹⁰

Avslutningsvis kan vi slå fast – vilket i dag är av intresse med tanke på situationen i vissa öst-europeiska länder – att Trotskij inte uteslöt möjligheten av att det byråkratiska styret skulle kunna leda till ett sammanbrott. Ett byråkratiskt styre som inte är detsamma som ett framsteg för socialistisk självförvaltning.

Den nuvarande byråkratiska diktaturens undergång skulle alltså betyda en återgång till kapitalistiska förhållanden med en katastrofal nedgång för industri och kultur, såvida den inte ersätts av en ny socialistisk makt.¹¹

Översättning: *Ingemar Sandström* [Översatt ur: *Inprekorr*, nr 224, januari/februari 1990]

⁸ L. Trotskij: "Die UdSSR im Krieg", 1939, i: *Schriften*, Bd 1, s 1277-1278. [svenska: [Sovjetunionen i krig](#)]

⁹ En prognos som idag i stor utsträckning gäller i Polen och Ungern, där många medlemmar av nomenklaturen omvandlar sig till kapitalister.

¹⁰ *Den förrådade revolutionen*, a.a. s 181-182.

¹¹ a.a. s 180.